



• Col·lecció *El Tinter* - 83 •

Justícia, no venjança

Els executats pel franquisme
a Barcelona (1939-1952)

Joan Corbalán Gil

Cossetània
EDICIONS





Pròleg

Joan Codina, Pere Ventura, Ramon Blasi, Jaume Riera, Ramon Vallès, Josep Pujades, Josep Fortuny, Miguel Castel, Esteve Seguer, Josep Maynou, Lluís Serra... Noms i cognoms, històries personals, tragèdies familiars, records de la postguerra i ferides mal tancades. A Catalunya, els anys de la dictadura franquista van lligats a conceptes com la fam, la por, la violència o la mort, i a una llarga llista —massa llarga— d'homes i dones que van ser víctimes de la repressió franquista primer, i del silenci i l'oblit institucional després.

Un dels pitjors exemples d'aquella repressió són els més de mil sis-cents republicans afusellats al Camp de la Bota, que ara és l'espai del Fòrum de Barcelona. Aquest bocí d'història va quedar ocult —encara més, van intentar esborrar-lo— per l'acció anihiladora del govern feixista, que va pretendre suprimir les petjades de tot allò que anava en contra de les seves idees. Quan el malson es va acabar, la deixadesa i els “pactes” de la transició van deixar, de nou, les víctimes i els seus familiars en la marginació i el mutisme. Molta gent va patir per defensar la democràcia i no ha tingut cap més reconeixement que l'oblit. Moltes persones encara no saben on han d'anar a plorar el cos dels seus éssers estimats, els morts i els desapareguts de la guerra o dels anys posteriors a la contesa.

Per això és tan important la recuperació de la memòria històrica, per això cal rescatar els papers confiscats, els sumaris i les sentències de mort (tal com fa aquest llibre), per això cal obrir fosses comunes i identificar les persones assassina- des; per justícia, no per venjança.

Aquesta obra, promoguda per l'Associació Pro-Memòria als Immolats per la Llibertat a Catalunya, és un treball rigorós i ben documentat que aporta llum on fins ara només hi havia foscor: fa el cens dels executats pel franquisme al Camp de la Bota i dels enterrats al Fossar de la Pedrera de Montjuïc entre 1939 i 1952 gràcies a la creació d'una base de dades completa dels afusellats. En les pàgines d'aquesta investigació trobareu descrita la dura legislació de l'època, la manera com s'executaven les sentències i el testimoni, molt valuós, dels familiars de les





Ernest Benach i Pascual

víctimes. Aquestes entrevistes són el relat viu de la memòria emocional, de les petites històries personals, dels records, de les vides truncades per la defensa d'uns ideals democràtics.

Justícia, no venjança és, en definitiva, un homenatge a tots els que van viure aquells temps i van voler fer del nostre un país millor. I és, també, la transmissió d'un testimoni històric indispensable que serà part del present i el futur d'aquells que continuen cercant la llibertat, la justícia i el progrés de Catalunya.

ERNEST BENACH I PASCUAL

President del Parlament de Catalunya





Prefaci

L'impuls d'una política pública de recuperació de la memòria democràtica ha estat un dels principals objectius de l'actual Govern de la Generalitat. És per això que ja des del 2003 duem a terme una acció decidida dirigida, d'una banda, a donar a conèixer la història recent de la lluita per la democràcia i per les llibertats nacionals de Catalunya, i de l'altra banda, a retre el merescut homenatge i reconeixement a totes aquelles persones que van dedicar a aquesta tasca els seus esforços, i que per això van patir persecució, tortures i, fins i tot, la mort.

El llibre que teniu a les mans és un magnífic exemple d'aquestes dues grans fites tan necessàries per a la societat catalana d'avui i de demà. Ens mostra una radiografia esplèndida i molt completa de la repressió duta a terme pel franquisme en els primers anys del règim. L'autor ens descobreix tots els components del que va ser una veritable maquinària política, policial i judicial de repressió pensada amb l'únic objectiu d'exterminar qualsevol oposició democràtica al règim i garantir així la seva perpetuació. L'obra ens mostra la realitat amb rigor i un profund coneixement dels fets, que hi apareixen en tota la seva cruesa, que encara es veu més accentuada amb el colpidor testimoni dels familiars de les persones assassinades a mans del dictador. L'acció repressora del règim franquista no pot ser qualificada d'una altra manera que de criminal. Aquells que havien defensat la legalitat de la República i l'autogovern de Catalunya eren tractats de rebels per part dels veritables destructors de la democràcia, els feixistes. Per descomptat, tot plegat fou perpetrat en farses de judicis que no eren més que purs tràmits encaminats a l'execució final.

En aquest sentit, doncs, aquest llibre contribueix a mostrar la veritable cara del règim franquista, la de la persecució, la repressió i l'assassinat. I contribueix a conscienciar-nos de fins a quin punt va representar sofriment, la defensa i recuperació de la democràcia i de les institucions d'autogovern de Catalunya.

Però aquest llibre no és només això. Aquest llibre és també un homenatge i reconeixement a totes les víctimes que van morir a mans del franquisme per raons





Joan Saura i Laporta

polítiques i ideològiques. Estem parlant de més de 1.700 persones que no només varen ser assassinades injustament, sinó que, a més, juntament amb les seves famílies, van ser criminalitzades i maltractades fins que, per fi, va desaparèixer el règim franquista. Amb la recuperació de la democràcia, però, van romandre encara massa temps en l'oblit, tot i els honors que es mereixerien. Per sort, entitats com l'Associació pro-Memòria als Immolats per la Llibertat a Catalunya, entre d'altres, n'han mantingut viu el seu record i han treballat per a donar a conèixer la seva història. Aquest llibre n'és un exemple. I per això el Govern de la Generalitat, mitjançant el suport a publicacions com aquestes, i un llarg llistat d'activitats diverses, vol també contribuir a atorgar a totes aquelles persones, i als seus familiars, el reconeixement que mereixen com a defensores de la llibertat i la democràcia.

El títol mateix del llibre esdevé una veritable declaració de principis: *Justícia, no venjança*. No hi ha rancúnia, només la voluntat de conèixer i reconèixer la injustícia que se'ls va fer, i valorar per sobre de tot la importància de la lluita per la democràcia i la llibertat. Aquests són els principis que guien la voluntat de recuperar la memòria democràtica. I el que és més important, aquest estudi també contribueix a enfortir els fonaments de la llibertat i la pau de la que gaudim avui dia, especialment per a les generacions més joves. Perquè mai més la intolerància i el totalitarisme puguin amenaçar el nostre benestar ni les nostres ànsies de llibertat.

JOAN SAURA I LAPORTA

Conseller d'Interior, Relacions Institucionals i Participació





Del Camp de la Bota al fossar de la Pedrera

El Camp de la Bota era un lloc situat a la platja, entre els termes municipals de Barcelona i Sant Adrià, molt a prop de la desembocadura del riu Besòs, que actualment ha desaparegut per les obres de remodelació i urbanització de la zona del litoral marítim amb motiu de la celebració de les Olimpíades de 1992 i, posteriorment, per la construcció dels edificis del Fòrum de les Cultures, l'any 2004.

La nostra associació ha vetllat perquè l'ajuntament de Barcelona tingués respecte i mantingués el record d'allò que va representar aquell indret i dels fets que hi van succeir: al Camp de la Bota van ser afusellats uns mil set-cents vint-i-cinc republicans, d'una manera freda i calculada, entre el 15 de febrer de 1939 i l'any 1952 per ordre del dictador Francisco Franco.

Coincidint amb les Olimpíades, s'hi va erigir un monument en memòria de les persones que hi moriren (que l'Ajuntament ha respectat malgrat les obres que s'hi han fet), al peu del qual hi ha una placa de bronze amb la inscripció següent:

A tots els afusellats en aquest indret i a totes les víctimes de la Guerra Civil i de la Postguerra, 1936-1952.

Que en els meus anys la joia recomenci sense esborrar cap cicatriu de l'esperit.
Oh pare de la nit, del mar i del silenci, jo vull la pau —però no vull l'oblit.

MÀRIUS TORRES, 1942
Camp de la Bota, 1992

El compliment de les condemnes de mort es portava a terme tan aviat com es rebia l'“enterado” del dictador, el criminal de guerra general Franco.

Els republicans eren traslladats des de la presó Model de Barcelona al Camp de la Bota, normalment en grups d'unes 20 persones; allà els esperava un piquet de la Guàrdia Civil, els col·locaven davant d'un mur de pedra que hi havia a la platja (una escullera), quan l'oficial donava l'ordre de disparar, aquests obeïen i els presoners eren afusellats sense previ avís a les famílies, que, quan anaven a la presó, s'assabentaven de la mala notícia. La sorra de la platja quedava impregnada del vermell de la sang d'aquells homes i dones als quals s'arrabassà la vida per



defensar la legalitat constitucional de la República. Passades unes hores, però, la vermellor desapareixia amb el vaivé de les ones del mar, de manera que no quedava cap rastre dels crims comesos fins l'endemà, quan tornaven a repetir el mateix procés. Això va durar fins l'any 1952.

Els cossos sense vida eren col·locats en caixes de plàtans i carregats en un camió tots amuntegats, com es fa amb els animals quan surten de l'escorxador; tot seguit, eren traslladats al Fossar de la Pedrera del Cementiri de Montjuïc de Barcelona, on se'ls enterrava com a gossos. Els soldats franquistes, prèviament, havien fet un clot i, mitjançant una mena de tobogan, els tiraven dins, i després els colgaven amb calç viva i terra, de manera que la putrefacció fos tan ràpida com fos possible; als familiars els estava totalment prohibit recollir les seves despulles per enterrar-los dignament, com a persones.

Els seus cossos esgarinxats pel martiri i la injustícia sofertes s'anaven xopant de la pluja que, any rere any, anava caient al Fossar, que posteriorment es va convertir en un dipòsit d'escombraries; s'hi tiraven tota mena de deixalles des del punt més alt de la muntanya, s'hi criaven rates enormes, serps i tota mena d'insectes, era un lloc totalment abandonat per l'home i si algú es queixava al Departament de Cementiris de l'Ajuntament de Barcelona, aquest responia que no en volien saber-ne res, la resposta era que aquell fossar no pertanyia al Cementiri de Montjuïc, malgrat que era del fossar d'on treien la pedra per edificar els nínxols del cementiri i que també hi enterraven els morts de les famílies que no tenien diners per comprar o llogar un nínxol.

Tots aquests homes i dones van ser assassinats amb el consentiment i la benedicció de l'Església i, per a més burla, hi va haver un governador civil de Barcelona que va fer construir al fossar una creu d'uns deu metres d'alçada i un altar per dir missa, segurament perquè Deu perdonés els culpables d'aquell genocidi.

Si bé la vida no els la podem tornar, sí que volem que se sàpiga tot el que va passar i la manca d'humanitat dels guanyadors de la Guerra Civil, volem que el seu sacrifici sigui reconegut i que el poble ho recordi, de manera que la història no es torni mai més a repetir; creiem que honorant els que van morir per uns ideals de llibertat i democràcia ens dignifiquem tots nosaltres.

L'any 1976, per primera vegada, vam poder retre un homenatge públic als nostres morts al Fossar de la Pedrera; durant la llarga i dura dictadura estava prohibit. Fou un acte molt emotiu, es vessaren moltes llàgrimes, que amorosiren aquella terra que anys enrere era xopa de la sang dels nostres éssers més estimats; sota els nostres peus hi havia les restes dels seus cossos, que durant quasi quaranta anys havien llançat crits angoixosos demanant justícia, uns crits que el vent i l'oblit forçat s'enduïen.

Una velleta que era presenta l'acte, va exclamar: "Oh, si ells poguessin veure tota aquesta gent que ha vingut aquí amb tantes banderes i flors, estarien contents que se'ls reconegués el seu sacrifici!"

S'hi congregaren uns centenars de persones, familiars i amics d'aquells republicans. Al final de l'acte, després de l'ofrena floral, es cantà "Els Segadors", l'himne nacional de Catalunya.

Ara tenim el goig de poder dir que tots aquells que, des d'opcions diverses, moriren afusellats per defensar uns ideals de llibertat democràtica i justícia social entre els homes de bona voluntat descansen junts i agermanats fent un sol bloc.

Aquesta va ser la raó que ens va motivar a constituir-nos en associació, amb els objectius següents:

- a) Que en aquell lloc no s'hi enterrés ningú més: el fossar també s'utilitzava per enterrar els indigents que no podien llogar o comprar un nínxol.
- b) Aconseguir que l'ajuntament de Barcelona tingués cura del fossar i en fes un manteniment digne, tal i com mereix un lloc de sepultura d'éssers humans.
- c) Fer un monument per subscripció popular en memòria de les víctimes enterrades al fossar.
- d) Demanar que les restes del president Lluís Companys i Jover fossin traslladades al fossar, al costat de tots aquells republicans.
- e) Una vegada a l'any, fer-hi una trobada per honorar totes les persones allí enterrades i, simbòlicament, també les que reposen en llocs semblants i que també foren assassinades per les forces franquistes.
- f) Aconseguir, prioritàriament, del Govern Central l'anul·lació dels judicis sumaríssims militars a què foren sotmesos aquells republicans per defensar la legalitat constitucional de la República.

Amb molta constància i persistència, i no sense moltes dificultats polítiques i entrebancs de tota mena, ho hem aconseguit tot excepte l'últim punt, l'anul·lació dels judicis sumaríssims militars, que per a nosaltres és el més important perquè si no obtenim la seva dignitat serà la nostra indignitat.

El dia 1 d'abril de 2003, vam iniciar una campanya demanant l'adhesió dels 120 ajuntaments més grans de Catalunya, de les quatre diputacions catalanes i de les Comunitats Autònomes no governades pel Partit Popular, per demanar al Govern Central l'anul·lació dels judicis sumaríssims militars.

El resultat fou molt positiu, els ajuntaments que s'hi van adherir representaven un cens de població de més de quatre milions de ciutadans de Catalunya. Ens van contestar positivament els següents ajuntaments: Agramunt, Alella, Altafulla, Amposta, Arenys de Mar, Argentona, Badalona, Badia del Vallès, Balsareny, Banyoles, Barberà del Vallès, Barcelona, Bellver de Cerdanya, Berga, Bigues i Riells, Calaf, Caldes de Montbui, Calella, Canet de Mar, Canovelles, Capellades, Cardedeu, Cardona, Castelldefels, Centelles, Cerdanyola del Vallès, Cervelló, Cornellà de Llobregat, Esparreguera, Esplugues, Figueres, Gavà, Girona, Granollers, l'Hospitalet de Llobregat, Igualada, Jorba, l'Ametlla del Vallès, l'Es-

pluga de Francolí, la Garriga, la Llagosta, la Pobla de Lillet, la Roca del Vallès, la Seu d'Urgell, les Franqueses del Vallès, Lleida, Llinars del Vallès, Malgrat de Mar, Manlleu, Manresa, Martorell, Martorelles, el Masnou, Mataró, Molins de Rei, Mollet del Vallès, Monistrol de Montserrat, Montblanc, Montcada i Reixac, Montmeló, Navarres, Navàs, Olesa de Montserrat, Oliana, Olot, Pallegà, Paret del Vallès, Piera, Pineda de Mar, Polinyà, el Prat de Llobregat, Premià de Mar, Puigcerdà, Puig-reig, Reus, Ripollet, Rubí, Sabadell, Sallent, Salou, Sant Adrià de Besòs, Sant Boi de Llobregat, Sant Celoni, Sant Feliu de Codines, Sant Feliu de Llobregat, Sant Fost de Campsentelles, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Pere de Ribes, Sant Quirze del Vallès, Sant Sadurní d'Anoia, Sant Vicenç de Castellet, Santa Coloma de Gramanet, Santa Perpetua de Mogoda, Sentmenat, Sitges, Tarragona, Tàrraga, Terrassa, Tiana, Tona, Torredembarra, Torrelavit, Tremp, Vacarisses, Vallirana, Vallromanes, Valls, Vic, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, i Vilassar de Mar. S'hi van negar, malgrat els molts escrits i telefonades, els municipis següents: Cervera, Gironella, la Pobla de Claramunt, Montornès del Vallès, Súria i Tortosa.

Les quatre diputacions catalanes ens confirmaren la seva adhesió.

Les Comunitats Autònomes que ens donaren suport foren Andalusia, Castella-La Manxa, Extremadura i el País Basc, i també ens donà suport la Generalitat de Catalunya. No ens contestaren Aragó i Astúries.

Quan vam tenir totes les adhesions, les vam enviar al president del Govern d'Espanya, José Luis Rodríguez Zapatero (ell mateix, nét d'afusellat), junt amb un escrit amb data del 20 d'abril (i reiterat el 28 de maig de 2004) en què demanàvem l'anul·lació dels judicis sumaríssims militars. El 16 de juliol de 2004 vam rebre una trucada del secretari de Presidència, el senyor Emilio Garrido, en nom del president, en la qual ens feia saber que hi havia molt bones expectatives, que ell veia de molt bon ull la nostra petició i que més endavant tindríem notícies. Els grups parlamentaris d'Esquerra Republicana de Catalunya, Iniciativa per Catalunya-Verds i Esquerra Alternativa van presentar diverses propostes no de llei al Congrés dels Diputats demanant el mateix, i més tard es va presentar també una proposta de llei per part de Convergència i Unió i una altra d'Esquerra Republicana de Catalunya en el mateix sentit. Totes van ser rebutjades pel PSOE-PSC i pel Partir Popular.

El 6 de setembre de 2004, el mateix secretari de Presidència va tornar a telefonar-nos per comunicar-nos que al Consell de Ministres del dia 10 entraria la nostra petició i la dels partits abans mencionats i així va ser; es va aprovar crear una comissió interministerial per estudiar la situació de les víctimes de la Guerra Civil i del franquisme.

El Reial Decret es va publicar en el BOE del 20 de setembre de 2004.

El 29 de novembre de 2004, el director del Gabinet de la Presidència del Govern, José Enrique Serrano Martínez, ens va confirmar per escrit que la comissió estava treballant en la nostra petició i que en el seu moment seríem convocats per conèixer directament les nostres inquietuds.

Efectivament, el 4 de febrer de 2005 se'ns convocà per anar a La Moncloa a parlar amb la Comissió Interministerial a Madrid. Vam exposar els raonaments pels quals demanàvem l'anul·lació dels judicis sumaríssims militars i entregàrem per escrit la petició. Abans d'acabar la reunió, ens comunicaren que la nostra proposta, juntament amb les altres de les diferents associacions i entitats, seria estudiada per trobar una solució i resoldre un tema que quedava pendent a l'hora de tancar definitivament les ferides que continuaven obertes a resultes del genocidi franquista.

Per primera vegada després de la mort del dictador, semblava que hi havia més sensibilitat per aconseguir la rehabilitació dels nostres morts, ja que sempre havíem tingut les portes tancades, degut a la incomprensió i l'amnèsia política dels governs anteriors, tots volien oblidar o amagar un passat no molt llunyà de la nostra història.

El 15 d'octubre de 2004, la vicepresidenta del Govern, M. Teresa Fernández de la Vega, va ésser la primera representant d'un govern espanyol, des de la nova democràcia, que va retre homenatge al president Lluís Companys i Jover, en el Fossar de Santa Eulàlia del Castell de Montjuïc de Barcelona, i va pronunciar les següents paraules: "L'any vinent o sigui el 15 d'octubre de 2005, que serà el 65è Aniversari del seu assassinat, el poble de Catalunya podrà retre-li homenatge després de ser rehabilitat amb tots els honors dels seus ciutadans, ja que el seu judici militar serà anul·lat".

Ha passat el 15 d'octubre de 2005 i el del 2006 i tot continua igual, els judicis sumaríssims militars no han estat anul·lats, per incompliment d'un compromís públic fet per un alt representant del Govern Estatal i una vegada més per la covardia política generalitzada dels nostres governants, en no voler resoldre un problema que va quedar pendent des dels pactes per la transició.

Aquells republicans represaliats han estat totalment discriminats, no han tingut cap reconeixement institucional per part dels diferents Governos de la Generalitat de Catalunya, possiblement pel fet que representen aquella pàgina de la història més problemàtica, ja que aquelles persones que foren assassinades encara pesen molt en la consciència d'alguns personatges responsables d'aquell genocidi, des de la instauració de la nova democràcia s'ha intentat políticament amagar-ho, fins i tot polítics que no són descendents del franquisme, com si tinguessin basarda a parlar-ne, han arribat a dir-nos que ja era hora d'oblidar. ¿Oblidar què, aquells crims que portaren a terme impunement els guanyadors d'aquella guerra?

Els guanyadors de la Guerra Civil, durant quaranta anys ens han estat torturant pels assassinats comesos pels incontrolats de la República, sense explicar l'origen que els va provocar, desacreditant tots el republicans dient-ne que eren els dolents i la xusma d'una democràcia que no era bona per a Espanya i per al cristianisme, creant el nacionalcatolicisme en contra dels valors democràtics, avui reconeguts en la Constitució, però que de moment no han estat aplicats als perdedors de la guerra.

Els seus morts han pogut homenatjar-los, imposant-nos i falsejant la veritable història del que va succeir, els seus familiars han tingut tota mena de privilegis i els continuen tenint com a vencedors, exigim més responsabilitat als governants, de manera que desapareguin i deixin d'existir d'una manera definitiva les diferències entre guanyadors i vençuts, si és que realment es volen tancar les ferides de la Guerra Civil, com a pas indispensable perquè s'acabi d'una vegada per sempre l'existència de les dues Espanyes.

El primer alcalde franquista d'una ciutat molt important del Vallès Occidental, que, per cert, era metge, va dir unes paraules durant el seu mandat que ens han quedat gravades per sempre més: "Espanya és com un malalt que pateix gangrena en alguna de les seves extremitats, i per salvar-li la vida se li ha d'amputar la part malalta". Amb aquesta immoralitat pretenia justificar la repressió que portava el nou règim feixista.

L'associació i els familiars d'aquells republicans, mai hem demanat represàlies envers aquelles persones que tant mal van fer per odi o venjances personals, que amb el seu testimoni fals portaren a la mort milers de persones, la destrucció de moltes famílies i la confiscació dels seus béns particulars, però tampoc ens poden demanar que oblidem tots aquells sofriments i persecucions que patírem els familiars a més d'arrabassar-nos als éssers estimats, el marit, el pare, l'avi, el fill, el germà o l'oncle. Només reclamem la seva rehabilitació pública i jurídica, per haver passat per uns judicis il·legals, sense el dret a defensar-se del que se'ls acusava, ja que els Tribunals Militars estaven formats pels mateixos jutges militars que van fer el "Alzamiento Militar del 18 de julio de 1936", i per tant no eren independents per poder jutjar a ningú dins d'una legalitat constitucional, amb la particularitat que, abans de començar els judicis, els jutges ja sabien el veredictes que havien de donar a cadascuna de les persones que eren jutjades.

Gràcies a les subvencions que ens han concedit la Diputació de Barcelona, la Generalitat de Catalunya i el Govern Central, hem pogut contractar els serveis de l'historiador Joan Corbalán Gil, el qual ha pogut revisar i estudiar els sumaris dels 1.725 republicans que foren condemnats a la pena de mort i executats al Camp de la Bota, mitjançant la investigació minuciosa i acurada dels arxius, començant pel Govern Militar de Barcelona, l'Arxiu Nacional de Catalunya i el llibre del capellà de la presó Model de Barcelona. A la vegada volem constatar les facilitats



Justícia, no venjança

que han donat per aconseguir l'elaboració d'aquest llibre i agrair públicament la col·laboració i l'esforç que ha fet en Joan Corbalán per assolir el compromís que va prendre quan vam iniciar les converses per dur a terme els treballs d'investigació i la seva publicació.

MIQUEL CASTEL I BORRELL

PERE FORTUNY I VELÁZQUEZ

LLUÍS SERRA I SANCHO

*Junta directiva de l'Associació Pro-Memòria
als Immolats per la Llibertat a Catalunya*





Presentació

Ara fa vint-i-dos anys, es publicava el llibre *La repressió franquista a Catalunya*, obra de J. M. Solé Sabaté, que ens va permetre conèixer l'abast de la repressió franquista a casa nostra. La consulta dels documents del Registre Civil i dels registres dels cementiris va permetre que Solé Sabaté pogués quantificar els afusellats pel franquisme amb total exactitud, encara que en aquells moments moltes de les fonts documentals no estaven a disposició dels historiadors (ara es poden consultar amb facilitat). En els darrers anys, molts arxius han permès la consulta dels seus fons i això ha facilitat als investigadors l'estudi i aprofundiment d'allò que fou la repressió franquista. Entre els arxius oberts als estudiosos, cal destacar els arxius militars, on es conserva la documentació dels milers de consells de guerra que se celebraren durant els anys del franquisme. Aquest és el cas del Tribunal Militar Tercer de Barcelona, on es conserven els sumaris de Catalunya. Així mateix, la consulta de les fitxes dels presos de la Model, que es conserven a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i la de les fitxes dels integrants dels batallons de treballadors, que es conserven a l'Arxiu Militar de Guadalajara, permet, cada cop més, conèixer la magnitud de la repressió franquista.

Ara bé, això, que és un avantatge per als historiadors, també complica la seva tasca, ja que la documentació consultable és immensa, i el fet d'afrontar investigacions de gran abast territorial o cronològic suposa una tasca llarga i feixuga, que dificulta la recerca. Per això, aquests darrers anys han aparegut obres on s'han estudiat els consells de guerra d'algunes de les persones emblemàtiques represaliades pel franquisme, com és el cas de Lluís Companys, Joan Peiró, Carles Rahola o d'alguns militars. També a nivell local un conjunt d'historiadors, com Eduard Navarro a Granollers o Jaume Crosas a l'Esquirol, han estudiat tota aquesta documentació i han aportat informació sobre els milers de persones que van patir alguna forma o altra de repressió. Entre aquestes investigacions també cal esmentar la biografia d'alguns personatges que tingueren responsabilitats polítiques en alguna ciutat o poble de Catalunya i que foren víctimes de la repressió franquista.



Aquest és el cas de la biografia política de Josep Fortuny, alcalde de Mollet durant la Guerra Civil, una obra escrita per Joan Corbalán i Antoni Lardín que és el punt de partida de la investigació que teniu a les vostres mans.

“Quan acabà la guerra, no arribà la pau.” Aquesta és una frase que apareix al text escrit per Joan Corbalán i que la resta del llibre confirma de manera implacable. Ara fa cinc anys, Corbalán, per encàrrec de l'Associació Pro-Memòria als Immolats per la Llibertat de Catalunya, va assumir la tasca d'estudiar la repressió franquista a la província de Barcelona, i d'esbrinar per què poc més de 1.700 persones (11 d'aquestes, dones) afrontaren els escamots d'afusellament entre els anys 1939 i 1952 (23 persones foren executades al garrot vil).

La tasca era immensa, ja que, d'entrada, Corbalán havia de consultar tots els sumaris dels afusellats pel franquisme a la província de Barcelona i, paral·lelament, l'arxiu de la Model. Ara tenim el resultat d'aquesta investigació. Corbalán ens ha posat a les mans tota la informació dels sumaris, i no solament dels personatges més coneguts, sinó la de tots: des de Lluís Companys, fins al pagès més insignificant de qualsevol poble de les comarques barcelonines. Una tasca ingent, però amb la satisfacció d'una feina reeixida.

Abans de treure conclusions, Corbalán fa un llarg recorregut per tota la maquinària repressiva franquista. Des dels bans de guerra de l'any 1936, fins al Decret llei sobre la “repressión de los delitos de bandidaje y terrorismo” de l'any 1947, passant per la Llei de responsabilitats polítiques del mes de febrer de 1939. Aquesta maquinària repressiva acabava amb els consells de guerra, que eren patrimoni exclusiu dels militars. Hi ha pàgines feixugues, d'articles del codi penal militar o d'articles de la Llei de Responsabilitats Polítiques, que serviran als lectors per saber com tots aquests articles afectaven els detinguts i represaliats pel franquisme. A partir d'aquí, el següent pas és explicar tots els organismes policíacs dedicats a la repressió, des de la Brigada Social i la Guàrdia Civil, fins a les forces parapolicíacs, com el servei d'investigació de Falange; i els llocs de detenció i les contínues crides de les autoritats i les facilitats posades als denunciants o delators. El llibre parla especialment del lloc on se celebraren la majoria dels Consells de Guerra, Barcelona, però també aporta les dades dels judicis que se celebraren fora de la capital de província.

A continuació, Corbalán sintetitza els sumaris, el seu contingut —és a dir, els papers que en aquests es conserven—, els consells de guerra, les sentències, fins arribar al ritual que precedia les condemnes a mort. Aquesta síntesi ens permet conèixer les denúncies, els noms dels declarants, els informes de les autoritats, les acusacions i en què es basaven les condemnes. Aquest llibre ens permet conèixer la poca presència de l'Església en els sumaris, ens permet saber com els registres civils inscrivien les causes de la mort dels executats, d'acord amb la Llei provisional del Registre Civil de 1870, i ens ajuda a aclarir alguns dels aspectes que han

quedat en l'imaginari dels familiars dels condemnats a mort, com és el cas dels indults arribats després de l'execució.

El resultat de la investigació ens permet llegir totes les dades personals dels executats, al costat de la seva militància política i, encara més important, per què foren condemnats a la pena de mort. Algunes de les dades confirmen les dades de Solé Sabaté, com ara el fet que la militància majoritària dels condemnats era d'Esquerra Republicana de Catalunya i de la Confederació Nacional del Treball, la joventut dels executats i que la majoria eren casats. També queda clar que encara que més d'un noranta per cent dels condemnats vivien a les comarques barcelonines, gairebé la meitat havien nascut fora d'aquestes. De totes les dades cal destacar, pel cinisme que hi ha al seu darrere, que el noranta dos per cent dels afusellats van ser acusats del delictes de rebel·lió o adhesió a la rebel·lió militar.

Però en el llibre hi ha unes pàgines que no són sobre estadístiques (imprescindibles però alhora fredes), són les pàgines on Corbalán recull el testimoni dels familiars de les víctimes, unes pàgines que l'autor ha mantingut íntegres tot i que és conscient que moltes vegades el record i la història no sempre coincideixen. Són pàgines on no trobarem cap record alegre, són pàgines que ens mostren el drama dels familiars dels executats i el silenci i, en molts de casos, el menyspreu amb què van haver de viure els familiars dels executats durant quaranta anys, i la consciència que passats quasi setanta anys encara no s'ha fet justícia, justícia de debò, no la dels anys quaranta.

Per acabar, cal esmentar el conjunt de dades que figuren a la relació nominal de cada un dels executats, que ens permeten avançar molt en el coneixement del que fou la repressió franquista i conèixer amb detall totes les dades més significatives i de manera individual de tots els executats de la província de Barcelona. Aquest és un pas molt important que Joan Corbalán ha fet amb rigor i sobretot amb un clar compromís. És un historiador que, ben segur, encara ens aportarà més treballs d'història fets amb humilitat, rigor i compromís.

JOAN VILLARROYA I FONT



Introducció

Ara queda lluny, l'octubre del 2002, quan l'Associació Pro-Memòria als Immolats per la Llibertat a Catalunya em va encarregar l'actualització del cens dels afusellats al Camp de la Bota i dels enterrats al Fossar de la Pedrera del Cementiri de Montjuïc a la ciutat de Barcelona. El marge temporal que comprèn aquest estudi va des del 1939 fins al 1952, data en què van morir afusellades les darreres persones al Camp de la Bota.

L'experiència que havíem viscut uns anys abans el meu amic i company Toni Lardín i jo mateix amb el Pere Fortuny fent la biografia del seu pare, Josep Fortuny, devia ser un punt favorable per a rebre aquest encàrrec, que vaig haver d'abordar en solitari després de diverses experiències en col·laboració amb d'altres persones.

D'entrada, els primers objectius estaven clars i semblaven senzills de realitzar. L'associació disposava d'un llistat mecanografiat inicial amb uns 1.600 noms i diverses i disperses dades amb la data d'execució i algunes edats i llocs de naixement d'aquells executats; així doncs, la primera cosa que vaig fer va ser informatitzar totes aquestes dades per a poder realitzar ràpides consultes.

La segona cosa de què em vaig ocupar va ser la consulta de la bibliografia existent sobre aquest tema, que també semblava una tasca fàcil: la recerca bibliogràfica em va fer saber que només existia un llibre general (i bàsic) que tractés aquest àmbit de la repressió franquista a Catalunya, m'estic referint al llibre que va publicar el Josep M. Solé i Sabaté el 1985 i que va reeditar el setembre del 2003, *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*. La resta de treballs publicats sobre aquest tema eren d'àmbit local i de temàtica general sobre la Guerra Civil i el franquisme i havien agafat aquesta obra com a referència bàsica. Tan sols l'exposició de Francesc Abad sobre el Camp de la Bota pretenia alguna cosa més pel que fa a l'actualització i la recerca documental, però amb certes mancances pel que fa a la rigorositat històrica i al fet de no poder abastar un territori més ampli que aquells llocs on s'exposava la seva obra.



El següent pas va ser demanar tres permisos per poder consultar les fonts necessàries: el registre de defuncions del Cementiri de Montjuïc, que és als Serveis Funeraris de l'Ajuntament de Barcelona; les fitxes dels presos de la Model d'aquest període històric, que es guarden a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i els sumaris dels condemnats a mort, que controlava l'associació i que es troben al Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona. Per l'experiència al Tribunal Militar pel que fa a l'obtenció del sumari de Josep Fortuny i Torrens, em va semblar que seria una tasca llarga, feixuga i gairebé impossible, la d'aconseguir la consulta d'aquests sumaris, però el llavors responsable del Tribunal Militar, el general Bazaco, no va posar cap mena d'obstacle a la investigació que li vaig proposar: la consulta sistemàtica i exhaustiva de tots els sumaríssims amb persones executades.

El mes de maig del 2003 vaig iniciar la consulta sistemàtica de milers d'expedients sumaríssims. La finalitat d'aquesta tasca va ser poder crear una base de dades per a l'associació amb informació, tan bàsica com fos possible, de cada una de les persones executades pel franquisme a Barcelona entre el 1939 i el 1952, però amb prou dades com per saber qui eren aquestes 1.717 persones que van perdre la vida per defensar els ideals de democràcia i llibertat, les que defensaven la República i les que van morir lluitant contra el règim franquista. Aquesta feina va ser molt lenta, tant pels problemes laborals per aconseguir temps per poder fer les consultes (gràcies, Ramon, per ajustar al màxim els meus horaris per fer compatible la feina amb la investigació) com pel sistema de demanda al Tribunal.

El resultat d'aquests gairebé quatre anys de feina és una base de dades actualitzada amb el nom i els cognoms de les víctimes, el número del sumaríssim, la data del judici, l'acusació, la data de l'execució, la naturalitat i el veïnatge de les víctimes, el seu ofici i la seva filiació. Han estat quatre anys en els quals he pogut comptar amb l'ajut inestimable de totes les persones que treballen a l'arxiu del Tribunal Militar de Barcelona, militars i funcionaris, i en especial de la Regina, la Pilar, el Joan, la Glòria...

Han estat quatre anys en els quals també he compartit hores amb molta gent anònima que buscava un parent pròxim i que plorava en llegir aquella documentació o que volia saber qui eren els acusadors o els denunciants o els que avalaven la seva conducta. També han estat quatre anys compartint experiències amb diversos investigadors, però amb qui més hores d'investigació he compartit ha estat el Joan Villarroya. Moltes hores de consulta, i també molts esmorzars a la cantina amb ell m'han permès, a més de compartir coneixements i experiències, poder aprendre moltes coses sobre la història i molts altres temes.

Però la consulta d'aquests milers d'expedients i les sentències de cada cas em van fer anar a buscar els fonaments legals —quina incongruència!— que el franquisme va utilitzar per acabar amb aquells que considerava els pitjors dels seus enemics. Calia saber què deia l'article 240 del Codi de Justícia Militar i els altres que s'utilitzaven a les sentències, o la Llei de responsabilitats polítiques, o la Llei

de Seguretat de l'Estat, o la Ley de bandidaje y terrorismo, i explicar-les i posar-les l'abast de la societat per tal que es conegués com funcionaven els sumaris i que s'entengués el seu objectiu repressor i exemplificador.

Però, a mesura que anava dissenyant i omplint la base de dades i encarava l'apartat legal, vaig veure que calia anar un xic més enllà, calia escoltar i donar veu a un col·lectiu força oblidat per la memòria històrica que havia patit molt i necessitava fer-se escoltar, explicar tot allò que havia viscut. Els familiars dels "executats" pel franquisme van patir moltíssim en perdre un ésser estimat, però també van patir en primera persona les vexacions, les dificultats, les mancances, l'oblit, l'abandó d'una societat que els va culpabilitzar pel sol fet de ser familiars de "rojos". I els vam escoltar i els vam donar la veu. Vull donar les gràcies a aquelles persones que ens han deixat reproduir una part tan important de les seves vides.

Per sort, en aquest nou apartat d'aquest treball vaig comptar amb la col·laboració de la Dolo. De fet, no m'ha deixat mai sol, ha estat la millor companya de viatge des del primer moment. Sempre he pogut comptar amb el seu suport moral i amb les seves frases d'ànim i els seus oportuns comentaris; a més, també m'ha proporcionat els seus coneixements informàtics sobre la base de dades i la seva inestimable col·laboració en la coordinació de tot el procés de les entrevistes. Gràcies per compartir bons moments i d'altres no tan bons i per haver fet amb mi aquest dur camí que per fi veurà la llum.

Aquest llibre es presenta en tres grans blocs: la repressió, els testimonis d'alguns familiars i les dades de les 1.717 persones que van ser executades pel franquisme. Al primer bloc, el que fa referència a l'acció repressora franquista, trobareu els apartats de la legislació franquista per al període estudiat (1939-1952), l'organització de la repressió com a forma de terror per sotmetre la població vençuda, i la manera com s'executava aquesta repressió, és a dir, com s'instruïen els sumaris i com es portaven a terme les sentències a mort.

En el segon apartat parlen alguns familiars d'aquests executats, expliquen com van viure les famílies aquesta terrible situació d'indefensió i d'injustícia que els va arrabassar un ésser estimat. Senzillament, els hem deixat parlar i hem respectat les seves històries. Unes històries poc conegudes però impactants i que moltes vegades s'han hagut de vestir amb els records d'altres familiars, en les quals hi ha algun aspecte que no s'ajusta a la realitat però que s'ha fet necessari per a superar aquest trauma.

El tercer bloc és el de les víctimes. L'origen de tota aquesta recerca. Hi trobareu un bocinet de la vida d'aquestes persones: el seu nom i els seus cognoms, la seva edat, el seu ofici, si sabien llegir i escriure, d'on eren i on residien, la seva filiació política i/o sindical..., i, per a aquells que volen trobar més coses encara (familiars i estudiosos), la referència de localització al Tribunal Militar i el número del sumari. Totes aquestes dades donen pas a una petita anàlisi que té com



Joan Corbalán Gil

a objectiu esbrinar el perfil dels executats: homes-dones, acusacions, edat i estat civil, origen i procedència, així com la seva filiació política i/o sindical.

Per últim, un avís. Hi haurà qui observarà i podrà dir que el present treball està descompensat per la dedicació i esforç que s'ha fet, especialment, als primers moments de la repressió, tot i tenint en compte el tractament de les lleis, de l'acció repressora dels cossos policials i parapolicials, descripció dels sumaris, testimonis..., però és que només cal comptar els executats pel franquisme per veure com en va ser, de virulenta, aquesta repressió, i per treure'n conclusions: entre 1939 i 1940 van ser executades 1.434 persones, d'aquestes, la historiografia i la història en parlen ben poc.

Centelles, 14 de febrer de 2007

